

ня законодавства про захист прав споживачів. Встановлено, що стаття 38 Хартії основоположних прав Європейського Союзу також присвячена захисту прав споживачів, в якій зазначається, що політика ЄС повинна забезпечувати високий рівень захисту споживачів.

Ключові слова: права споживачів, захист, директива, Європейський Союз, договір купівлі-продажу, договір про надання послуг.

Hryshko U.P. EU legislation in the field of consumer rights protection.

The research reveals the main aspects of the legislative protection of EU consumer rights. It was determined that the protection of consumer rights in the EU occupies an important place in ensuring the priority of human rights and freedoms in the countries that are part of this community. In order to ensure the protection of consumer rights for all history of this process, a number of directives have been adopted, in particular: the Consumer Protection Directive, which was amended by Directive (EU) 2019/2161, the Unfair Commercial Practices Directive, the Price Marking Directive (Article 6a), Unfair Contract Terms Directive, Directive (EU) 2020/1828 on representative actions for the protection of the collective interests of consumers, Directive on certain aspects of the sale of consumer goods and related guarantees, replaced by Directive (EU) 2019/770 on contracts for the supply of digital content and services, EU Directive on sales contracts 2019/771/EU (Sale of Goods Directive). It was determined that on December 12, 2017, the European Parliament adopted Regulation (EU) 2017/2394 on cooperation between national bodies responsible for the implementation of legislation on the protection of consumer rights, with the aim of increasing the effectiveness of the rules and procedures of cooperation between national bodies responsible for the implementation of legislation on the protection of consumer rights consumer rights. It has been established that Article 38 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union is also devoted to the protection of consumer rights, which states that EU policy should ensure a high level of consumer protection.

Key words: consumer rights, protection, directive, European Union, sales contract, service contract.

Зозуляк О.І.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ СТОРІН ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН : ТЕОРЕТИЧНІТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

УДК 347.51

Побудова вітчизняного цивільного законодавства за пандектною системою шляхом виокремлення загальної та особливої частин обумовлює правильне застосування у судовій практиці загальних та спеціальних положень Кодексу, якими регламенту-

ються ті чи інші правові інститути. Наведене безумовно стосується інституту захисту суб'єктивних цивільних прав сторін договору.

У цьому зв'язку варто зазначити, що останніми роками Верховним Судом зроблено багато узагальнень з метою забезпечення єдності підходів до розуміння критеріїв ефективності способів захисту прав сторін у договірній сфері. Так, можна виокремити ряд прикладів, які вказують як на правильний, на нашу думку, підхід у застосуванні способів захисту прав сторони у договірному зобов'язанні, що мають місце у судовій практиці ВС, так і приклади неоднозначного застосування положень ЦК України в частині захисту прав сторін договору.

Розпочнемо із характеристики застосування норм матеріального права, що мають прояв у правових позиціях ВП ВС, які нами сприймаються позитивно, зокрема:

1. Щодо розуміння ВС поняття «спосіб захисту суб'єктивного права», яке повною мірою відображає доктринальні тенденції у цій сфері та розкривається через «закріплені законом матеріально-ноправові заходи охоронного характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника. Таке тлумачення даного терміну знаходимо у постанові ВП ВС від 22 серпня 2018 р. у справі № 925/1265/16 [1].

2. Одночасне застосування різних форм договірної відповідальності, що вихолощує тезу про те, що одночасне застосування мір відповідальності є порушенням ст. 61 Конституції України, за якою ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, адже в даному разі йдеться не про застосування різних видів юридичної відповідальності за одне й те правопорушення, а про застосування різних наслідків майнового характеру в рамках відповідальності у цивільному праві. Крім того, вважаємо, що можливість поєднувати різні форми відповідальності у рамках інституту договірної відповідальності є фундаментальним при подальшому розвитку вчення про види неустойки.

Варто також наголосити, що цивілістична доктрина відзначається також єдністю поглядів в частині доцільності переходу до так званої поведінкової концепції вини, як підстави відповідальності, яка й повинна бути притаманна цивільному праву, розвитком теорії «безпосереднього спричинення» у пояснення сутності причинно-наслідкового зв'язку як елемента складу цивільного правопорушення [2].

Одночасно, варто наголосити, що сучасні дослідження відповідальності у приватному праві характеризуються підходом, за яким єдиною підставою відповідальності у приватному праві є порушення суб'єктивного цивільного права особи. При цьому, як наголошує В. А. Васильєва, немає значення наявність норми законодавства, в якій прописане це право, на відміну від умов настання публічної відповідальності в основі якої покладено порушення норми права [3, с. 100-104]. У цьому зв'язку варто наголосити, що такий підхід за своєю суттю відображає відповідальність саме у приватному праві та є перспективним у використанні, звісно, за умови зміни законодавчих підходів щодо підстав цивільно-правової відповідальності.

Важливо відзначити теоретичне розмежування інституту забезпечення виконання зобов'язань та мір цивільно-правової відповідальності, яке здійснене у дослідженні І. Й. Пучковської. Міри відповідальності, зауважує авторка, захищають порушені інтереси кредитора шляхом надання останньому права пред'явити додаткову (крім основної – про виконання порушеного зобов'язання) вимогу до боржника (про відшкодування спричинених порушенням договору збитків, сплату неустойки, процентів річних, повернення подвійної суми завдатку), збільшуючи в такий спосіб обов'язок останнього. А види забезпечення виконання зобов'язання – шляхом надання кредитору виконання за порушеним боржником зобов'язанням у повному обсязі та, як правило, можливістю відшкодувати спричинені порушенням договору збитки, стягнути неустойку, проценти річних за рахунок спеціально створеного для цього забезпечувального джерела (певного майна чи обов'язку третьої особи перед кредитором) [4, с. 6-8]. Окреслений теоретичний висновок є надзвичайно важливим для

подальшого розвитку як інституту виконання зобов'язань у цивільному праві, так й інституту цивільно-правової відповідальності. Значними досягненнями цивілістів виступають напрацювання щодо універсальних форм цивільно-правової відповідальності, якими є відшкодування збитків, відшкодування немайнової шкоди, сплата неустойки, втрата завдатку, виплата компенсації [5, с. 5].

3. Беззаперечним позитивом слід вважати суттєве розширення застосування на практиці правових наслідків невиконання грошових зобов'язань, що визначені ч. 2 ст. 625 ЦК України до найрізноманітніших правовідносин приватноправової сфери у договорах різних видів та типів, предметом яких виступають гроші.

На розвиток відповідного суддівського бачення, спрямовуються і доктринальні розробки цивілістів. У цьому зв'язку варто виділити головні з висновків, зокрема: проценти, які передбачені ст. 625 ЦК України, за своєю суттю не є тотожними поняттю процентів за користування грошовими коштами за договором позики чи кредитним договором, тому їх одночасне стягнення не суперечить чинному законодавству України; три проценти річних за порушення грошового зобов'язання відповідно до ст. 625 ЦК України та неустойка, як відповідальність за порушення грошового зобов'язання можуть бути застосовані одночасно [6].

Ще одним важливим моментом, на якому варто наголосити є те, що загальні правила відповідальності за порушення будь-якого грошового зобов'язання, що визначені у ст. 625 ЦК України, поширюються як на договірні, так і на недоговірні зобов'язання, що продемонстровано у постанові ВП ВС від 10 квітня 2018 р. у справі № 910/10156/17 [7].

4. Застосування загальних положень щодо відшкодування моральної шкоди, що визначено у ст. 23 ЦК України, незалежно від того чи дана форма цивільно-правової відповідальності закріплена у законодавчих нормах чи договірних пунктах, що є важливим кроком на шляху удосконалення правового механізму захисту суб'єктивного цивільного права сторони договору [8].

5. У частині застосування такого способу захисту як визнання договору недійсним, який по суті застосовується для позбавлення від такого юридичного факту як договір:

а) подальше розмежування підстав визнання договору недійсним (коли порушені умови його дійсності) та неукладеним (коли відсутня домовленість щодо його істотних умов;

б) формування бачення з приводу можливості визнання договору дійсним (в основному у разі недодержання сторонами вимоги щодо письмової форми правочину або ж вимоги про його нотаріальне посвідчення);

в) визначення випадків, коли даний спосіб захисту не буде ефективним.

Так, ВС вказано, що «визнання договорів щодо відчуження спірного майна недійсними не матиме наслідком звільнення земельної ділянки чи усунення перешкод у користуванні нею, а тому не відновить порушеного права позивача, який не є власником майна, відчуженого за оспорюваним договором купівлі-продажу». Наведена правова позиція втілена у Постанові ВС від 15 травня 2019 р. у справі № 462/5804/16-ц [9].

Надзвичайно важливим моментом у цьому контексті є те, що ВС наголошує, що такий спосіб захисту як визнання договору недійсним недопустимо застосовувати не для захисту цивільних прав чи інтересів особи (до прикладу, з метою створення преюдиції для публічного спору; з метою невиконання обов'язків, що впливають з публічних правовідносин; невиконання боргових зобов'язань).

Так, у одній із постанов ВС вказує на те, що «укладаючи спірний правочин, позивач переслідувала мету не допустити у майбутньому можливість банку задовольнити свої вимоги (захистити порушене право) шляхом примусового виконання вірогідного рішення суду про стягнення з неї кредитної заборгованості, про що вона зазначала у позовній заяві». У зв'язку з цим, ВС абсолютно правильно розцінив такі умисні дії позивача як недобросовісні із застосуванням правових наслідків, що з цього впливають [10].

Варто також наголосити, що в сучасних умовах суди стикаються з аналізом таких конструкцій як інтервенція в чужі дого-

вірні відносини, тобто, коли один договір суперечить іншому (в тому числі вчинення правочинів на шкоду кредиторам). Так, як зауважують фахівці у цій проблематиці, до випадків укладення декількох договорів купівлі-продажу майнових прав застосовуються положення ст. 620 ЦК України.

При цьому судовою практикою сформовано два варіанти розвитку подій залежно від оформлення чи неоформлення другим набувачем майнових прав права власності на об'єкт нерухомості та відповідно обрання способів захисту з урахуванням наведеного. У випадку оформлення права власності ефективним у застосуванні виступатиме відшкодування збитків, а не визнання другого договору недійсним. У разі неоформлення права власності – ефективним способом захисту виступатиме визнання договору недійсним [11]. Okремо варто звернути увагу на застосування судовою практикою норм щодо початку перебігу позовної давності за вимогою про визнання правочину недійсним.

Так, за загальним правилом, як наголошує В. І. Крат, для вимоги про визнання правочину недійсним, перебіг позовної давності розпочинається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про вчинення цього правочину (коли ж правочин вчинений під впливом насильства – від дня припинення насильства). Виключення з цього правила є визначення початку перебігу позовної давності за вимогами про визнання недійсним заповіту, аджеправо на пред'явлення позову у цьому випадку виникає тільки після смерті заповідача [12].

Крім того, судова практика правильно виходить із того, що у разі порушення цивільного права неповнолітньої особи позовна давність починається від дня досягнення нею повноліття, що підтверджено Постановою Верховного Суду від 11.03.2020 р. у справі No 753/6432/16-ц [13].

Одночасно є ряд прикладів судової практики Верховного Суду, які можна назвати швидше втратами, аніж здобутками у право- застосуванні. Звернемося до тих із них, які привернули особливу увагу:

1. Вказівка ВС на те, що можливі у застосуванні лише ті способи захисту, що визначені законом або ж договором. Так, у од-

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ній із справ, що розглядалася ВС позивач просив визнати договір банківського вкладу дійсним, після отримання листа від банку, яким його повідомлено про те, що договір є нікчемним відповідно до положень ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [14]. Очевидно ВС повинен був вказати, що даний спосіб захисту є неефективним у даному разі. Питання визнання договорів банківського вкладу нікчемними на підставі вищенаведеної статті неодноразово критикувалися цивілістами, адже категорія нікчемності правочину (договору) чітко визначена положеннями ЦК України (ст. 215). Втім ВС висловився таким чином, що «обраний позивачем спосіб захисту має бути передбачений законом або договором». Тут хочемо наголосити на тому, що правомірність способу захисту порушеного цивільного права обумовлюється також принципом доступу до правосуддя, вибором ефективного способу захисту, а також фундаментальними принципами цивільного права.

Перелік способів захисту порушених прав, як слушно наголошує В. А. Васильєва, на сьогодні не носить вичерпного характеру і потерпіла сторона застосовує той спосіб захисту, який вона вважає найефективнішим, звісно, за умов його відповідності критеріям належності [15].

2. Як негативний приклад застосування можна назвати поодинокі випадки щодо тлумачення підстав визнання правочинів недійсними.

Так, зокрема, резонансу набула справа щодо посвідчення нотаріусом заповіту за межами свого нотаріального округу. З цього приводу І. В. Спасибо-Фатєєва слушно наголошує на відсутності підстав вважати такі правочини недійсними. Правочин може бути нікчемним або визнаватися судом недійсним у випадках та на підставах, передбачених, зокрема, ст. 215 та 203 ЦК України. Якщо нотаріус посвідчив заповіт особи не в межах свого нотаріального округу, це не впливає на форму правочину і не підпадає під ті вимоги про порядок його посвідчення, які містяться в ЦК та можуть вплинути на дійсність заповіту [16]. З таким висновком вченої однозначно погоджуємося, а подібні приклади судової практики вважаємо вкрай негативним явищем.

3. Неоднозначне застосування положень ЦК України у разі відмови від договору. До прикладу, в одній із постанов ВС [17], яка торкалася питання визначення процедури відмови від договору оренди вказується, що, оскільки у положеннях ЦК України, якими врегульовуються відносини найму не визначено форми відмови від договору, то відмова може здійснюватися у довільній формі, на вибір сторони договору найму, що реалізує відмову. Одночасно у загальних положеннях ЦК України щодо форми відмови від правочину визначено правило, за яким форма відмови повинна відповідати формі самого договору, якщо інше не встановлено законодавчими актами.

Як впливає із ЦК України, його норми не містять особливих правил щодо порядку відмови від договору найму, а це означає, що застосовувати слід загальні положення Кодексу. До речі, приклади такого неправильного застосування загальних та спеціальних норм ЦК України в частині договорів є непоодиноким явищем у судовій практиці. Звісно, що у межах тез неможливо торкнутися усіх проблемних аспектів захисту прав сторін договору.

Підсумовуючи усе вищенаведене, варто наголосити, що попри певне неоднозначне застосування норм матеріального права в частині захисту прав сторін за договором, судова практика ВС відзначається послідовністю, у своїй більшості відповідає доктринальному баченню та відображає тенденції, що мають місце у досліджуваній сфері відносин.

1. *Постанова ВП ВС від 22 серпня 2018 р. у справі N 925/1265/16 URL <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/76474144> (дата звернення: 01.03. 2021 р.).*
2. *Зозуляк О. І, Парута Ю.І. Перспективні напрями удосконалення цивільно-правової відповідальності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. Том 63. С. 141-146.*
3. *Васильєва В. А. Цивільно-правова відповідальність: зміна парадигми досліджень. Дев'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.) Одеса: Астропринт. 2019. С. 100 – 104.5.*
4. *Пучковська І. Й. Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань: автореф. дис. на ... доктора юрид. наук за спеціальністю*

12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. Харків, 2018. 42 с.

5. Соколовська Ю. В. Учасники підприємницьких товариств як суб'єкти цивільно-правової відповідальності у корпоративних відносинах : автореф. дис. на ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» . Івано-Франківськ, 2019. 21 с.
6. Дякович М. М. Цивільно-правова відповідальність за невиконання грошових зобов'язань. Модернізація цивільно-правової відповідальності. Матвеевські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт. 2019 р. / Р. А. Майданик, Цюра та ін.; відп. ред. Р. А. Майданик. К., 2019. С. 56-61.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 квітня 2018 р. у справі No 910/10156/17. URL <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73627931> (дата звернення: 01.03.2021 р.)
8. Ухвала Верховного Суду від 13.11.2019 р. у справі No 216/3521/16-ц: URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85678980>. (дата звернення: 01.03.2021 р.)
9. Постанова ВС від 15 травня 2019 р. у справі No 462/5804/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 01.03. 2021 р.)
10. Постанова ВС від 08 липня 2020 р. у справі No 522/3541/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 01.03. 2021 р.)
11. Крат В. І. Недійсність правочину як спосіб захисту права очікування. Правомірні очікування : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо – Фатеевої. Харків : ЕКУС, 2020. С. 52-61.
12. Крат В. І. Позовна давність у сфері недійсності правочинів: Ремарки до судової практики. Строки. Позовна давність : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо – Фатеевої. Х: ЕКУС, 2021. С. 223-235.
13. Постанова Верховного Суду від 11.03. 2020 р. у справі No 753/6432/16-ц. URL: <https://protocol.ua/ua/postanova> (дата звернення: 01.03.2021 р.)
14. Постанова КЦС ВС від 17 липня 2019 р. у справі No 750/1535/17 URL: <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 01.03. 2021 р.)
15. Васильєва В. А. Дуалізм інституту юридичної відповідальності. Модернізація цивільно-правової відповідальності. Матвеевські цивілістичні читання. Матеріали міжн. наук.-практ. конф. Київ, 18 жовт.

2019 р. / Р. А. Майданик, Цюра та ін.; відп.ред. Р. А. Майданик. К., 2019. С. 11-17.

16. Спасибо-Фатєєва І. В. Посвідчення нотаріусом заповіту особи не в межах свого нотаріального округу не є підставою для визнання його недійсним. Телеграм-канал «Цивілістичні обговорення».
17. Постанова Верховного Суду від 26 лютого 2020 р. у справі No 910/4391/19 URL: <http://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2021 р.).

Зозуляк О. І. Способи захисту прав сторін договору: окремі теоретичні та практичні аспекти.

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних аспектів захисту прав сторін договору. У науковій статті досліджено проблематику розуміння поняття «спосіб захисту цивільного права», застосування визнання договору недійсним як способу захисту, застосування на практиці правових наслідків невиконання грошових зобов'язань.

Окрема увага приділена дослідженню сучасних тенденцій розвитку інституту відповідальності у приватному праві, поведінкової концепції вини. Наголошується на важливості здійсненого теоретичного розмежування інституту забезпечення виконання зобов'язань та мір цивільно-правової відповідальності, можливості одночасного застосування різних форм цивільно-правової відповідальності. Стверджується про доцільність зміни підходу щодо визначення та відшкодування моральної шкоди, адже відшкодування немайнової шкоди залежить від порушення цивільного права особи, а не від передбаченої можливості відшкодування моральної шкоди в законі чи договорі.

Ключові слова: договірне право, договір, цивільно-правовий договір, цивільні правовідносини, способи захисту цивільних прав, цивільно-правова відповідальність, санкція.

Zozuliak O.I. Ways to protect the rights of parties of contract : theoretical and practical aspects.

The article is devoted to the study of protection the rights of participants in contractual relations. The scientific article examines the definition of «protection the rights of participants in contractual relations», «civil liability».

The article based on the application of the Supreme Court of Ukraine practice.

The author of the article agrees with the approach proposed in the doctrine on the expediency of the transition to the so-called behavioral concept of guilt. The importance of the theoretical demarcation of the institution of ensuring the fulfillment of obligations and measures of civil liability is emphasized. The possibility of simultaneous application of different forms of civil liability is allowed. It is argued that it is appropriate to change the approach to determining and compensating of non-pecuniary damage.

Considering the above, the purpose of the study is to analyse the doctrinal and regulatory aspects of ways to protect the rights of the parties to the contract during

resolving their disputes and determine the main trends in the practice of the Supreme Court of Ukraine on this problem.

The author of the article investigated approaches to understanding the concept of a way to protect subjective civil rights enshrined in law, the issues of the legal consequences of non-fulfillment of monetary obligations, significant expansion of the application into practice article 625 of the Civil Code of Ukraine. The use of such method of protection of rights as the recognition of a contract as invalid is investigated. The problem of applying the recognition of the contract as invalid as a way of protection is analyzed not for the protection of civil rights or interests, but for the purpose of non-fulfillment of obligations arising from public legal relations or non-fulfillment of debt obligations.

The main results of the article are the construction of national civil law on the pandect system by separating the general and special parts to determine the correct application in judicial practice of general and special provisions of the Code, which regulate certain legal institutions.

Key words: contract law, contract, civil law contract, civil legal relations, methods of protection of civil rights, civil liability, sanction.

Крупник Р.В.

ПРОДАЖ НА КОНКУРЕНТНИХ ЗАСАДАХ ПРАВА ОРЕНДИ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ДЕРЖАВНОЇ ЧИ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ БЕЗ ПРОВЕДЕННЯ ЇЇ НОРМАТИВНОЇ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ: ПИТАННЯ НАЛЕЖНОСТІ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ

УДК 347.121.2

Постановка проблеми. В доктрині цивільного права під захистом права розуміється державно-примусова діяльність, спрямована на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин і забезпечення виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною, внаслідок чого реально відбудеться припинення порушення (чи оспорювання) прав цього суб'єкта, він компенсує витрати, що виникли у зв'язку з порушенням його прав, або в інший спосіб нівелює негативні наслідки порушення його прав.